

ARAB TILIDA MUBOLAG‘A (المبالغة) HODISASINING BALOG‘IY VA SARFIY JIHLATLARI

Po‘latova M.M.

Alfraganus universiteti o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur tezis arab tilida mubolag‘a hodisasining nazariy asoslari, uning balog‘at ilmidagi o‘rni hamda sarfiy vositalar orqali yuzaga chiqish shakllarini yoritishga bag‘ishlanadi. Tadqiqotda mubolag‘aning ma‘no kuchaytirishdagi funksiyasi, uslubiy ahamiyati va g‘uluv hodidasidan farqlanish mezonlari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: mubolag‘a, balog‘at, sarf, صيغة المبالغة, g‘uluv, ma‘no kuchaytirish.

Kirish. Arab tili o‘zining boy lug‘aviy zaxirasi, mukammal grammatik tizimi va nozik balog‘iy vositalari bilan ajralib turadi. Ushbu vositalar orasida mubolag‘a (المبالغة) hodisasi alohida o‘rin egallaydi. Mubolag‘a til birliklari orqali ma‘noni kuchaytirish, nutqning ta‘sirchanligini oshirish va estetik ifodani boyitishga xizmat qiluvchi muhim lingvistik mexanizm hisoblanadi. U nafaqat badiiy adabiyot va she‘riyatda, balki diniy matnlar, notiqlik san‘ati hamda zamonaviy publitsistik nutqda ham faol qo‘llanadi.

Arab balog‘at ilmi doirasida mubolag‘a ,ko‘pincha, majoziy ifoda vositalari bilan uzviy bog‘liq holda talqin qilinadi. Shu bilan birga, u sarf ilmi bilan ham chambarchas aloqador bo‘lib, maxsus morfologik shakllar — صيغة المبالغة orqali grammatik jihatdan mustahkamlangan. Bu holat mubolag‘aning faqat badiiy bezak emas, balki til tizimining ichki qonuniyatlariga tayangan holda shakllangan hodisa ekanini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, mubolag‘aning nazariy chegaralarini aniqlash muhim masalalardan biridir. Chunki mubolag‘a bilan g‘uluv (haddan oshish) o‘rtasidagi nozik farq noto‘g‘ri talqin qilinishi mumkin. Balog‘at ilmida mubolag‘aning maqbulligi uning aql, kontekst va kommunikativ maqsad bilan uyg‘unligiga bog‘liq holda baholanadi. Ushbu mezonlarga amal qilinmagan holatlarda mubolag‘a badiiy qiymatini yo‘qotib, mantiqiy nuqsonli ifodaga aylanishi mumkin.

Mazkur tezisdagi arab tilida mubolag‘a hodisasining balog‘iy va sarfiy jihatlari kompleks yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi mubolag‘aning lingvistik mohiyatini ochib berish, uning ifodaviy imkoniyatlarini aniqlash hamda g‘uluv hodidasidan farqlanish mezonlarini ilmiy asosda yoritishdan iborat.

Mubolag‘a (المبالغة) arab tilida ma‘noni kuchaytirishning muhim ifodaviy vositasi bo‘lib, u til tizimida ham grammatik, ham balog‘iy darajada namoyon bo‘ladi. Ushbu hodisa nutqning emotsional va estetik ta‘sirini oshirish bilan birga, ma‘lum bir sifat yoki harakatning kuchini alohida ta‘kidlashga xizmat qiladi. Arab

tilshunosligida mubolag‘a ko‘pincha sarf ilmi va balog‘at ilmi kesishgan nuqtada o‘rganiladi.

Avvalo, sarfiy mubolag‘a fe‘l asosidan yasalgan maxsus morfologik shakllar orqali ifodalanadi. Ushbu shakllar *المبالغة المصيغة* nomi bilan tanilib, sifatning doimiyligi, takroriyligi yoki yuqori darajasini bildiradi. Masalan, *غفار* (ko‘p mag‘firat qiluvchi) shakli oddiy *غافر* (kechiruvchi) sifatiga nisbatan harakatning ko‘pligi va davomiyligini anglatadi. Xuddi shuningdek, *صبور* (nihoyatda sabrli) so‘zi *صابر* (sabrli) sifatiga qaraganda kuchliroq semantik yuklamaga ega. Bu holat mubolag‘aning faqat miqdoriy emas, balki sifat jihatidan ham kuchayishni ifodalashini ko‘rsatadi.

Sarfiy mubolag‘a vaznlari orasida *مفعال، فعيل، فعول، ففعال* eng faol hisoblanadi. Masalan, *مقدام* (juda jasur, dadil) shakli shaxsning jasorati doimiy va faol ekanini bildiradi. Bu kabi shakllar arab tilida nutqni ixcham, lekin mazmunan kuchli ifodalash imkonini beradi.

Ikkinchi muhim ko‘rinish — balog‘iy (uslubiy) mubolag‘a bo‘lib, u tashbeh, isti‘ora va kinoya kabi badiiy vositalar orqali yuzaga chiqadi. Masalan, “*Uning ko‘z yoshlari daryoga aylandi*” mazmunidagi ifoda real voqelikni emas, balki qayg‘uning chuqurligini tasvirlashga xizmat qiladi. Bu yerda mubolag‘a mantiqiy chegaradan chiqmagan holda tasviriylikni kuchaytiradi va tinglovchi tasavvurida aniq obraz hosil qiladi.

Shu bilan birga, mubolag‘aning muhim nazariy masalalaridan biri — uning g‘uluv hodisasidan farqlanishidir. Mubolag‘a aqlga zid bo‘lmagan, kontekstga mos va kommunikativ maqsadga xizmat qiluvchi bo‘lishi lozim. Masalan, “*U minglab mashaqqatlarni yengdi*” kabi ifoda mubolag‘a hisoblanadi, chunki u hayotiy tajribaga mos holda qabul qilinadi. Ammo mutlaqo imkonsiz va mantiqsiz bo‘rttirish g‘uluv sifatida baholanadi va balog‘iy qiymatini yo‘qotadi.

Demak, arab tilida mubolag‘a hodisasi qat‘iy lingvistik mezonlarga asoslanadi. U tilning ichki qonuniyatlariga tayangan holda shakllanib, ma‘no kuchaytirish, obrazlilik yaratish va nutqning ta‘sirchanligini oshirish vazifasini bajaradi. Sarfiy va balog‘iy mubolag‘aning uyg‘un qo‘llanilishi arab tilining ifodaviy imkoniyatlarini yanada kengaytiradi.

Arab tilida mubolag‘a hodisasi tilning ifodaviy imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim balog‘iy vosita hisoblanadi. U sarfiy va uslubiy shakllar orqali nutqqa kuch, obraz va estetik ta‘sir bag‘ishlaydi. Mubolag‘aning g‘uluvdan farqlanishi uning ilmiy va adabiy matnlarda ongli qo‘llanishini taqozo etadi. Ushbu tezis arab tilidagi mubolag‘a hodisasini tizimli ravishda anglash va amaliy nutqda to‘g‘ri qo‘llashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. أحمد الهاشمي. – بيروت : دار الفكر، 2008. – 432 ص /جواهر البلاغة
2. علي الجارم، مصطفى أمين. – القاهرة : دار المعارف، 2010. – 356 ص /البلاغة الواضحة
3. Nutq madaniyati / N. Mahmudov. – Toshkent : Fan nashriyoti, 2013. – 240 b.
4. Arab tili grammatikasi / S. Usmonov. – Toshkent : O‘qituvchi nashriyoti, 2018. – 320 b.
5. عبد القاهر الجرجاني. – القاهرة : مكتبة الخانجي، 2004. – 389 ص /أسرار البلاغة
6. O‘zbek tili stilistikasi / N. Mahmudov. – Toshkent : Universitet nashriyoti, 2016. – 280 b.

